

Svetovna in evropska zgodovina migracij nazorno kažeta, da gibanja ljudi dejansko ni mogoče ustaviti ne glede na varnostne ukrepe. Foto: Reuters

Vprašanja množičnih migracij v nobenem primeru ne bo mogoče »reševati« z militarizacijo državnih mej, žičnimi in drugimi zaporami. Svetovna in evropska zgodovina migracij nazorno kažeta, da gibanja ljudi dejansko ni mogoče ustaviti ne glede na varnostne ukrepe.

»Ne bomo dovolili, da bi nezakonito čez našo schengensko mejo v EU prehajali migranti. To bomo preprečili na vsak način,« je septembra na srečanju z avstrijskim kanclerjem zagotovil predsednik slovenske vlade. V tistem trenutku je bilo v Sloveniji 150 prosilcev za azil na milijon prebivalcev, evropsko povprečje pa je bilo skoraj 2500 ... Tudi na srečanju držav t. i. balkanske begunske poti na Dunaju je očitno prevladal »Orbánov model reševanja« migracijsko-begunskih tokov.

Selitve prebivalstva so bile prisotne prav v vseh obdobjih človeške zgodovine. V obdobju 1965–2000 se je število ljudi, ki živijo v državah, kjer niso bili rojeni, povečalo s 75 na 150 milijonov, leta 2012 pa se je po navedbah **Hannah Cross** z westminstrske univerze (2013) povzpelo na 214 milijonov. Toda upoštevati je treba dejstvo, da se je zaradi hkratnega povečanja svetovnega prebivalstva (leta 1960 – 3 milijarde, leta 2015 – 7,4 milijarde) delež migrantov v zadnjih štiridesetih letih povečal zgolj z 2,2 na 3,1 odstotka (Evropa – 9,5 odstotka!) svetovnega prebivalstva. A leta 2010 je bilo 5,4 milijona mednarodnih beguncev, leta 2015 pa že 19,5 milijona.

V Evropo in Severno Ameriko je v obdobju 1960–2010 vsako leto povprečno migriralo po milijon ljudi, ključni razlog migracij pa so bile velike razlike v materialni blaginji med državami odseljavanja in priseljevanja. A izrecno je treba v sedanjem evropskem migracijskem trenutku podčrtati naslednje: daleč največjo, asimetrično humanitarno težo povečanega števila mednarodnih beguncev še zdaleč ne nosita zelo bogati Evropa in Severna Amerika, temveč praviloma zelo revne države globalnega juga, kjer večina naraščajočega domačega prebivalstva živi v razmerah absolutne revščine, celo lakote. Prav revne države v razvoju so hkrati največje žrtve podnebnih sprememb, čeprav so največje emisije toplogrednih plinov na prebivalca (za več kot petkrat presežajo zgornje zmogljivosti ozračja!) v bogatih državah.

Leta 2015 so države v razvoju gostile kar 86 odstotkov mednarodnih beguncev (12,4 milijona), kar je največji delež v zadnjih dveh desetletjih. Tako je bilo v Jordaniji 2,7 milijona beguncev, v Turčiji več kot 2,5 milijona, v Pakistanu pa 1,6 milijona. Libanon, ki šteje manj kot 5 milijonov prebivalcev, je gostil 1,5 milijona beguncev. V Etiopiji je bilo več kot 0,7 milijona beguncev, nominalni BDP na prebivalca pa je zgolj okoli 600 dolarjev, v Sloveniji pa 24.000 dolarjev. V bogati Evropi smo se očitno bolj resno zavedeli begunske problematike šele v zadnjih dveh letih, ko so se iz različnih razlogov (tudi zaradi vojaških akcij Nata, v katerih so aktivno sodelovale njegove evropske članice, tudi Slovenija) okrepili selitveni tokovi na evropska tla. Vendar imajo kot politično stabilne in ekonomsko bistveno bogatejše skupnosti na splošno bistveno večje zmogljivosti za zagotavljanje prepotrebne pomoči ogroženim migrantom in beguncem.

V prihodnje bodo tudi zaradi predvidenega povečanja števila svetovnega prebivalstva do srede 21. stoletja na več kot 9 milijard, povečevanja geografske in družbene neenakosti, podnebnih in drugih okoljskih sprememb migracijski tokovi po večini napovedi večji, obsežnejši in globalnejši kot v preteklosti, njihovo upravljanje pa bo ena od najzahtevnejših nalog človeštva. V strokovnih krogih – **Lučka Kajfež Bogataj** (2014) in **Andrej Gnezda** (2016) – kot zrna stopnja konsenza velja napoved o približno 200 milijonih okoljskih migrantov do leta 2050 kot najverjetnejša, če ne bo zelenih temeljnih sprememb v blaženju in prilagajanju na spremembe podnebja. Prebivalstvena rast, revščina, pomanjkanje vode in hrane, podnebne spremembe skrajno ranljive Afrike bodo lahko brez pravočasne in systemske svetovne razvojno-podnebne solidarnostne akcije sprožile neslutene selitvene premike.

Sedanji globalni kapitalizem nima niti zasnove mehanizmov, ki bi odpravili korenine naraščajočega prepada med revnimi in bogatimi ter radikalno in dovolj hitro občutno zmanjšali emisije toplogrednih plinov. Zato je dvomljivo upanje, da bodo dejanske vzroke neprostovoljnih migracij rešile evropske vlade in voditelji EU, ki so med drugim aktivno sodelovali v vojaških akcijah, na primer v Iraku, Libiji in Siriji, in še vedno verjamejo, da njihova evropska oziroma celotna zahodna geopolitična strategija ni soodgovorna za povečanje beguncev in migrantov iz sosednjih makroregij v Evropo.

Evropa – prebivalstvena utrdba?

Evropa je celina, na kateri se je v drugi polovici 20. stoletja zgodil prehod od neto odseljevanja k neto priseljevanju. Ta še traja. Hkrati pa demografske projekcije OZN za Evropo (743 milijonov prebivalcev) zgolj zaradi pričakovanega priseljevanja napovedujejo rahlo povečanje števila prebivalstva do leta 2020 na 744 milijonov, potem pa počasno zmanjševanje in konec 21. stoletja stabilizacijo na 674 milijonov prebivalcev. Število prebivalcev med 15. in 64. letom (aktivno prebivalstvo) naj bi se že začelo zmanjševati, hkrati pa zaradi upada rodnosti narašča število oziroma delež vzdrževanega prebivalstva, kar je po mnenju geografa **Roberta Skendona** (2015) eden ključnih izzivov Evrope.

V šestdesetih letih prejšnjega stoletja se je po podatkih Eurostata število prebivalcev v EU-28 povečevalo kar za 3,3 milijona ljudi na leto. Leta 2014 se je število prebivalcev EU-28 povečalo za 1,3 milijona, leta 2015 pa za 1,8 milijona ljudi, torej bistveno manj kot v omenjeni bližnji preteklosti, ko je bil naravni prirast domačega prebivalstva ključni razlog prebivalstvene rasti. Leta 2015 se je statistično na ravni EU-28 zgodila velika prebivalstvena sprememba: število umrlih je prvič preseгло število rojenih. Zgodil se je torej naravni upad evropskega prebivalstva, lanski porast prebivalstva v EU-28 je tako le še posledica neto migracij. Prebivalstveni napovedi Evrope za prvo polovico 21. stoletja sta jasni – upad prebivalstva in okrepljen proces staranja prebivalstva brez priseljevanja ali pa stabilizacija oziroma rahlo povečanje števila prebivalcev s pomočjo stalnih migracij v Evropo. Po napovedih OZN bi, če bi v Evropi do leta 2050 hoteli ohraniti obstoječe število delovnih mest in stalno razmerje med zaposlenimi in vzdrževanimi prebivalci, morali število doseljenega prebivalstva v evropski prostor bistveno povečati – povprečno neto število migrantov v Evropo (torej ne le v EU) bi moralo znašati 3,6 milijona na leto.

Makroregiji na obeh straneh Sredozemlja, torej Evrope na eni in Bližnjega vzhoda ter severne Afrike na drugi strani, pomembno opredeljuje tudi izrazit prebivalstveni kontrast. V zadnjih letih se razlike v prebivalstvenem razvoju med makroregijami najbolj nedvoumno kažejo v okrepljenih tokovih organiziranega in neorganiziranega doseljevanja z območij prebivalstvene rasti v demografsko oslabeledo Evropo, zaostrene vojne in podnebne razmere pa so prav tako pomemben pospeševalec izseljevanja v idealizirano Evropo.

Očitno na trhljih temeljih zasnovana EU kot na splošno bogata skupnost tudi na begunsko problematiko ni bila sposobna učinkovito in humanitarno odgovoriti. Aktualna begunska kriza je po mnenju **Damirja Josipoviča** (2016) hkrati v vsej razsežnosti ponovno pokazala, da evropska ohlapna zveza dejansko nima razvitih kohezijskih in integrativnih instrumentov za obvladovanje raznovrstnih kriznih razmer. Nadaljevanje dosedanjega trenda vse bolj Orbánovega modela »reševanja« begunsko-migratskih izzivov in medijsko večinsko podprte protibegunske, protimigrantske in protislamske retorike ob morebitnem naslednjem migracijsko-begunskem valu vse bolj verjetno nevarno vodi v nasilno preprečevanje vstopa beguncev v države članice. Bomo Evropejci, tudi Slovenci, s streljanjem na begunce, žene in otroke izvajali »varovanje schengenske meje za vsako ceno«? V take izredne razmere nas je pripeljala agenda militantnega globalnega kapitalizma, ki ga je tudi do beguncev in revnih izjemno sočutni papež Frančišek označil za družbeni sistem, ki uničuje ljudi in naravo.

Pred državljani Evrope, s tem tudi Slovenije, se postavlja iskanje zahtevnega odgovora na verjetno celo osrednje razvojno-demografsko vprašanje naše prihodnosti: Kako v razmerah zmanjševanja domače delovne sile omogočiti oskrbo, materialno dostojno, okolju prilagojeno in varno raven življenja starajoči se evropski populaciji? Večina strokovnjakov sodi, da je vitalno prebivalstveno sestavo in ohranjanje ter dvig blaginje v Evropi možno ohraniti in izboljšati tudi s pomočjo določenega obsega doseljevanja. Geograf **Ronald Skeldon** (2015) sodi, da bodo v Evropi do leta 2050 mednarodne migracije eden od strateških odgovorov na proces staranja prebivalstva in zmanjševanja zlasti delovno aktivnih prebivalcev. Hkrati opozarja, da ne bi smela biti enostavno spregledana predpostavka, da bi obsežno doseljevanje z globalnega juga za Evropo bilo velik izziv tako za gospodarstvo kot za problematiko kulturne integritete. Ekonomista **Marga Peeters** in **Loek Groot** (2015) pozitivno ocenjujeta doseljevanje mlajših prebivalcev v Evropo, saj povečuje število in delež zaposlenih in zmanjšuje finančni pritisk na državni proračun zaradi staranja prebivalstva in s tem povezanega naraščanja vzdrževanih oseb.

Frans Willekens (2015) in **Božidar Debenjak** (2015) pa sodita, da imigracije v države EU dejansko same po sebi ne morejo rešiti večplastne problematike staranja evropskega prebivalstva, upravljanje, ekonomska in socialna integracija imigrantov pa ostajajo eden ključnih izzivov. Po mnenju evropske združene levice morajo države članice EU nemudoma razviti sistematično integracijsko migrantsko politiko in ukrepe, zlasti glede izobraževanja, zaposlovanja, zdravstva in bivanja, ter prek skladov EU zagotoviti solidarnostno pomoč tistim državam članicam, ki najbolj potrebujejo finančno podporo za migrante in begunce. Kljub sodobnemu povečanju migrantov/beguncev v EU velja pritrditi ekonomistu **Jožetu Mencingerju** (2015), da so ocene o dramatični selitvi narodov in obsegu stroškov zaradi beguncev zelo pretirane, kar po njegovih izračunih velja tudi za slovenske razmere.

Ekonomist **Bogomir Kovač** (2003) poudarja, da so tudi za Slovenijo migracije objektivno dejstvo, ki jih v prvi polovici 21. stoletja preprosto potrebuje, da bi preživela kot ekonomska, socialna, kulturna in politična entiteta. V obratnem primeru se bo po prebivalstvenih napovedih število pripadnikov slovenskega naroda do leta 2050 tako rekoč zmanjšalo za polovico in s tem dejansko ogrozilo svoj obstoj. V zadnjih letih je opazen povečan trend izseljevanja mladih izobraženih ljudi (nepovratna izguba dragocenega intelektualnega potenciala), ki jih slovenski trg dela ni sposoben zaposliti, a to očitno ni glavna demografska skrb vodilne politike, pa bi morala biti. Zgolj z rahlo ironijo lahko zaključimo, da slovenska skrajno nacionalistična politična desnica z absolutno odklonilnim odnosom do priseljevanja pravzaprav najbolj ogroža dolgoročno preživetje številčno vse šibkejšega slovenskega naroda.

Evropa se kljub močni migracijski tradiciji v obe smeri po mnenju **Simone Zavratnik Zimic** in **Sanje Cukut Krilić** (2016) ni zmoгла vzpostaviti kot skupnost, ki bi mejam in izključevanju nasproti v jedro migracijskih in azilnih politik postavila integracijo, vključevanje in solidarnost. Politike EU so žal uspešno socializirale podobo migranta/begunca kot kulturno drugega in ga definirale kot »grožnjo evropski identiteti«. Tako imenovana begunska kriza je v resnici skrajno skrb zbujujoča kriza temeljne etične podstatu EU, »striptiz humanizma« (žal skovanka ni moj izum), ki se hkrati v konkretnem reševanju vse bolj zapleta v lastne neučinkovite mehanizme.

Ključne etične podmene sodobne migracijske politike

Človeška in evropska zgodovina je zgodovina nenehnih migracij. Globalni kapitalizem z globalizirano ekonomijo, naraščajočo neenakostjo, neokolonialnim izkoriščanjem naravnih virov juga, ustvarjanjem oboroženih spopadov (sedem držav EU se uvršča med deseterico največjih izvoznikov orožja na svetu) in vse večjo podnebno ranljivostjo pravzaprav ustvarja migracijske tokove kot preživetveno nujnost.

Z odnosom do »drugih« ljudi v stiski EU kot kapitalska, ne pa, žal, kot solidarnostna in pravična državljanska skupnost kaže usmerjenost etičnega kompasa. Sodobne migracije je treba po mnenju Simone Zavratnik Zimic (2003) obravnavati kot enega najresnejših izzivov družbene solidarnosti ter razumevanja pravičnosti in potreb specifičnih skupin ter posameznic in posameznikov, kot vprašanje človekovih pravic, ne pa le trga in ekonomije. Na podlagi človečnosti, sočutja in solidarnosti zasnovana ženevska konvencija o beguncih (potrebne bodo čimprejšnje dopolnitve glede kriznih migracij in okoljskih, podnebnih beguncev) je po mojem mnenju še vedno ključen, mednarodno obvezujoč, z vidika svetovnega etosa nezamenljiv, univerzalni moralni kompas – za vse države in za vsakega od nas osebno.

Vittorio Longhi (2014) upravičeno sodi, da ni druge poti kot univerzalna zaščita in pravice migrantov na globalni ravni, temu pa naj bi sledila kombinacija principov in praktičnih ukrepov v okviru posameznih držav. Zaščita in pravice migrantov seveda ne smejo spregledati revščine večjega ali manjšega deleža domačega prebivalstva, ki pa je zgolj druga plat medalje »uspeha« neoliberalne svetovne ureditve, ki s politiko zavestnega ustvarjanja umetnega zidu med revnejšimi domačimi prebivalci in begunci/migranti preprečuje za elite politično »nevarno« združevanje zapostavljenih in izkoriščanih. Dejstvo je tudi, da sedanjemu plenilskemu kapitalizmu privilegirane enega odstotka prebivalstva zelo ustreza ohranjanje neformalnega trga dela, ki omogoča kruto izkoriščanje migrantskih delavcev in zniževanje plač domačim delavcem. Naraščajoča kriminalizacija migracij in restriktivne politike pa hkrati krepijo organizirane mreže tihotapcev in trgovanje z ljudmi.

Nobenega dvoma ni, da so med migranti iz muslimanskih držav in domačimi prebivalci tudi družbene, verske, kulturološke razlike. **Maja Pucelj** (2016) je z empiričnimi raziskavami ugotovila, da žal nobena od raziskanih evropskih držav (s Slovenijo vred) ni v celoti izvedla uspešne integracije muslimanov (pravne, poselitvene in bivanjske, socialno-ekonomske, izobraževalne, psihološke, kulturne in politične). Iskanje in dograjevanje učinkovitejšega evropskega modela integracije, ki bo poleg večje vloge dvosmernosti vključevanja seveda upošteval specifičnost držav članic, je ena od ključnih strategij in mehanizmov zmanjševanja možnih trenj med priseljenim in domačim prebivalstvom.

Po mojem mnenju je poleg omogočanja čimprejšnjega avtonomnega življenja prosilcev za azil in priseljencev (izjemna vloga nevladnih organizacij, lokalnih skupnosti in mestnih četrti) zelo pomemben tudi prostorski vzorec razmeščanja (»tržaški model razmeščanja«). Namesto segregacijskega je boljši decentralizacijski model sprejemanja in nastavitve prosilcev za azil (»tržaški model«) in za priseljene prebivalce. Getoizacija med drugim otežuje dvosmerne integracijske procese aktivnega vključevanja priseljenih prebivalcev v delovanje lokalnih skupnosti, osebne stike z domačimi prebivalci in povečuje možnosti konfliktov. V vse bolj soodvisnem svetu vztrajam ne le pri zagovarjanju geografske in biotske raznovrstnosti sveta, temveč tudi pri ohranjanju kulturološke in antropološke pestrosti ter udejanjanju posodobljenega večplastnega modela multikulturalnosti v evropskih državah priseljevanja, ki pa so ga žal tudi nekatere filozofske avtoritete sodobnega sveta (ob **Angeli Merkel**) razglasile kot neuresničljivega.

Vprašanja pričakovanih prihodnjih množičnih migracij z vidika spoštovanja človekovih pravic v nobenem primeru ne bo mogoče »reševati« z militarizacijo državnih mej, žičnimi in drugimi zaporami. Svetovna in evropska zgodovina migracij nazorno kaže, da gibanja ljudi dejansko ni mogoče ustaviti ne glede na varnostne ukrepe.

Sarah Lunaček Brumen in **Ela Meh** (2016) zavračata koncept globalnega (in evropskega) apartheida, postavljenega v širši kontekst neoliberalnega kapitalizma, ki se je med drugim konkretiziral na balkanski migracijski poti. **Suzana Martin** in sodelavci (2014) izrecno poudarjajo, da je za učinkovito iskanje odgovorov glede mednarodnih selitev zelo pomembno naslednje izhodišče: suverena pravica države glede uravnavanja gibanja tujih državljanov čez njihove meje ni absolutna. Sestavljajo jo tudi univerzalne človekove pravice in mednarodna zakonodaja o beguncih, ki velja za posameznike, tudi ko so zunaj lastne države. Hkrati velja podčrtati, da imajo seveda vsi narodi, nacionalne manjšine prav tako univerzalno pravico ohranjanja lastne identitete na ozemlju, na katerem živijo.

Po mojem mnenju se v prvi polovici 21. stoletja verjetno (še) ne bo vsesplošno uveljavil postnacionalni koncept držav EU. V vsakem primeru pa bo reševanje sobivanja domačih in priseljenih prebivalcev znotraj zgoščenega življenjskega (zlasti bivanjskega) prostora izjemno kompleksno in zahtevno, daleč stran od cenениh populističnih public. V politično razgretem in človeško občutljivem prostoru in času udejanjanja dveh univerzalnih pravic – torej svobode gibanja in pravice ohranjanja nacionalne, kulturološke identitete – bomo vsak dan prisiljeni iskati zahtevne rešitve skupnega sobivanja – zgolj in izključno na temelju univerzalnosti človekovih pravic.

Dr. Dušan Plut je zaslužni profesor Univerze v Ljubljani.

Objavljeno v Sobotni prilogi časnika Delo, 26.11.2016